

Delftse studenten in protest

De vergeten staking

Door Onno Sinke

Op 26 november 1940 gingen Leidse studenten in staking na de rede van professor R.P. Cleveringa. Zij protesteerden hiermee tegen de schorsing van hun Joodse docenten door de Duitse bezetter. Minder bekend is dat studenten van de Technische Hogeschool Delft om dezelfde reden een dag eerder al hadden gestaakt. Een reconstructie van de eerste massale staking in Nederland tijdens de bezetting.

Buiten was het koud, tegen het vriespunt aan. Toch trotseerden op 23 november 1940 honderden studenten van de Technische Hogeschool Delft de kou om 's ochtends om 11 uur het afscheidscollege van de Joodse hoogleraar rechten Carel Josephus Jitta bij te wonen. Een dag eerder hadden Josephus Jitta en vijf andere Joodse docenten van de Technische Hogeschool te horen gekregen dat zij, net als de Joodse ambtenaren elders, op bevel van de Duitse bezetter hun werk moesten neerleggen.

Prof. mr. A.C. Josephus Jitta, buitengewoon hoogleraar Staatsrecht aan de Technische Hogeschool Delft. Bron: TU Delft.

Vlak nadat het nieuws bekend werd, zong het bericht al rond onder de Delftse studenten. Op de sociëteiten van de studentenverenigingen en in de eethuisjes in de stad werd de maatregel druk besproken. Vooral het nieuws dat Josephus Jitta niet meer zou mogen lesgeven, trof de studenten diep. 'Jitta' was een populaire hoogleraar, artistiek en intelligent, die veel contact had met zijn studenten. De verontwaardigde studenten waren het al snel eens dat zij dit niet zomaar over hun kant konden laten gaan. Welke vorm het protest moest aannemen, was nog niet duidelijk. In elk geval wilden velen hun geliefde hoogleraar een hart onder de riem steken door de volgende dag aanwezig te zijn bij zijn laatste college.

Verdriet

Op zaterdag 23 november 1940 vulden honderden studenten daarom de grote hal en de brede hardstenen trap van het gebouw van Weg- en Waterbouwkunde van de Technische Hogeschool Delft aan het Oostplantsoen. Maar de collegezaal bleef gesloten. Aan de deur hing een briefje dat het college niet doorging. Op de overloop halverwege de trap, met achter hen de metershoge glas-in-loodramen, stelden de vijf bestuursleden van de studievereniging Practische Studie zich naast elkaar op. Frans van Hasselt, de voorzitter, kreeg een duwtje van een van zijn collega's en deed een stap naar voren om enkele woorden te zeggen. Hij drukte zijn medestudenten op het hart om zich rustig te houden. Vervolgens riep hij de ontzetting en het verdriet in herinnering die velen hadden gevoeld toen zij hoorden dat Josephus Jitta geen college meer mocht geven. Hij sloot af met twee zinnen uit het Mattheüs-Evangelie: 'Zalig zijn, die honger en dorsten naar gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden. Zalig zijn, die vervolgd worden om der gerechtigheid wil, want hunner is het Koninkrijk der Hemelen.'

Na afloop van zijn toespraak klonk een oorverdovend applaus. Enkele studenten schreeuwden wat, anderen hieven het Wilhelmus aan, maar werden door hun medestudenten tot zwijgen gemaand. Spontaan kwam het idee op om de week daarna te staken. Via de aanwezige studenten verspreidde het stakingspauze zich dat weekeinde over heel Delft. Wat zouden de andere studentensteden doen? Ook daar waren immers Joodse docenten geschorst. In Leiden hoorde men al vlak na de toespraak van Frans van Hasselt van het Delftse voornemen om te gaan staken. Een commissie met vertegenwoordigers van alle Leidse gezelligheids- en faculteitsverenigingen besloot solidair te zijn met Delft als ook in Leiden de Joodse docenten geschorst werden. Een definitieve beslissing werd nog niet genomen, in afwachting van de vergadering van de Nederlandse Studenten Federatie (NSF) die middag.

De NSF was een landelijk orgaan met vertegenwoordigers van alle universiteiten en hogescholen. Tijdens de bijeenkomst bleek dat alle studenten verontwaardigd waren over de Duitse maatregel, maar dat men het niet eens kon worden over een gezamenlijke reactie. Naast Delft voelden vooral de vertegenwoordigers van de Universiteit van Amsterdam en de Rijksuniversiteit Leiden voor een staking. Uiteindelijk stuurden de vertegenwoordigers alleen een protestbrief naar het college van de secretarissen-generaal,

Gebouw voor Weg -en Waterbouwkunde TH Delft. Bron: TU Delft.

het hoogste bestuursorgaan in Nederland na het vertrek van de ministers naar Engeland.

Trappenhuis gebouw Weg- en Waterbouwkunde waar Frans van Hasselt zijn rede hield. Bron: TU Delft.

Datzelfde weekend gingen Delftse en Leidse studenten de andere studentensteden af in de hoop hun medestudenten te overtuigen ook te staken. De hoogleraren en de stedelijke en universitaire bestuurders deden juist hun uiterste best een staking te voorkomen. In Polen hadden de Duitsers na vergelijkbare demonstraties het hele hoger onderwijs geslo-

ten, negen studenten geëxecuteerd en meer dan duizend van hen afgevoerd naar concentratiekampen. Enkele hoogleraren hoopten dit soort taferelen in Nederland te voorkomen door op college een krachtig protest te laten horen.

Politie

In Delft probeerde rector magnificus C.J. van Nieuwenburg dat weekend de studenten op alle mogelijke manieren onder druk te zetten om de staking af te gelasten, uit te stellen of desnoods tot één dag te beperken. Hijzelf kreeg op zijn beurt te maken met Rudolf Mees, de leider van het Nationaal Socialistisch Studentenfront. Deze dreigde naar de Duitsers te stappen als Van Nieuwenburg geen maatregelen nam om de staking te voorkomen. De rector nam daarop contact op met burgemeester Van Baren, die er op zijn beurt de commissaris van politie bij haalde. Om te verhinderen dat de stakers bij de gebouwen van de hogeschool gingen 'posten' om hun medestudenten over te halen mee te doen, zouden de volgende dag onopvallend politieagenten worden geplaatst bij het station, de tramhalte op de Nieuwe Plantage en de belangrijkste gebouwen van de hogeschool. Bij de geringste verstoring van de orde dienden zij in te grijpen.

Maandag 25 november 1940 was de dag van de staking. Bij het station in Delft en het eindpunt van de tram op de Zuidwal werd, zonder dat de politie ingreep, 'gepost' om de studenten die van buiten de stad kwamen op de hoogte te brengen van de staking. Het aantal studenten dat toch naar college ging, was uiterst gering. In het laboratorium van Technische Fysica kwam tien tot dertig procent van het normale aantal bezoekers opdagen bij de colleges en practica. Bij Mijnbouwkunde was helemaal geen student aanwezig. Bij het college architectuur van M.J. Granpré Molière meldde zich één NSB-student die door de hoogleraar werd afgepoeierd. Nergens ontstonden rel-

letjes, zodat politie-ingrijpen uitbleef. Het detachement van de marechaussee dat later op de dag naar Delft werd gestuurd om de orde te herstellen, kon onverrichter zake naar huis.

Frans van Hasselt, jaren dertig. Bron: M.H. Lindo.

De eerste staking tegen de Duitse bezetter in Nederland mocht dan ook met recht een succes worden genoemd.

Nog dezelfde dag werd de Technische Hogeschool door de Duitsers gesloten. In Amsterdam, Utrecht en Wageningen protesteerden die maandag verschillende hoogleraren op college tegen de anti-Joodse maatregel. Overal was de verontwaardiging groot, maar bijna nergens kwam het tot een staking. De stedelijke autoriteiten en universiteitsbestuurders wisten door hun overtuigingskracht en het vervroegd laten ingaan van de kerstvakantie demonstraties van de studenten te voorkomen. Leiden was de uitzondering. Ook daar lieten enkele hoogleraren in het openbaar hun afkeer blijken van de Duitse maatregel. Het bekendst is de toespraak van de hoogleraar rechtsgeleerdheid R.P. Cleveringa op 26 november. Na afloop van zijn rede gingen de Leidse studenten in staking met als gevolg dat de universiteit de volgende dag werd gesloten.

Cleveringa werd vlak na zijn rede gearresteerd door de bezetter, maar werd na enige tijd weer vrijgelaten. Van Hasselt bleef voorlopig op vrije voeten. In de zomer van 1941 werd hij ten slotte opgepakt, niet vanwege zijn toespraak, maar vanwege zijn vriendschap met een Delftse student die een verrader had geliquideerd. Via kamp Amersfoort kwam hij terecht in Buchenwald waar hij op 10 september 1942 overleed.

De Technische Hogeschool Delft werd vanaf eind maart 1941 stapsgewijs heropend, vermoedelijk omdat Delft als enige instelling van hoger onderwijs in Nederland ingenieurs opleidde. In Leiden werden in april 1941 examens en promoties weer toegestaan, maar het geven van colleges bleef verboden. In november 1941 werd de universiteit zelfs weer geheel gesloten.

Tijdens de oorlog zorgde de rede van Cleveringa ervoor dat de solidariteit tussen hoogleraren en studenten in Leiden behouden bleef. Dit was voor hem ook een van de redenen geweest om zijn toespraak te houden. Door in het openbaar de eer van de universiteiten te verdedigen zouden de studenten eerder geneigd zijn om naar hun hoogleraren te blijven luisteren. Hij hoopte dat zijn woorden als uitlaatklep zouden dienen voor de emoties van de Leidse studenten zodat ze geen gekke dingen zouden doen. In Delft daarentegen protesteerde voor zover bekend geen van de docenten openlijk tegen de maatregel van de bezetter. Het gebrek aan steun van hun leermeesters bracht een verwijdering teweeg tussen studenten en hoogleraren; een kloof die tijdens de bezetting alleen maar bleef groeien.

Onno Sinke, *Loyaliteit in verdrukking. De Technische Hogeschool Delft tijdens de bezetting*, uitgeverij Boom.

WO2 programma